

TIP OKULU NİTELİĞİNDE, 10 YÜZYILLIK TÜRK HASTANESİ Vakıf Belgesi¹

— II —

Doç. Dr. Saffet BİLHAN

Be senet Hakanın emriyle yazılmış senettir, güvenilir hükümdar, zafer kazanmış melik, adaletli, Dinin ve Devletin direği, Milletin baştacı, ümmetin azizi, müslümanların dayanağı, Doğunun ve Batının hükümdarı Tamğaç Buğrakarahan Ebû İshak Nasr oğlu İBRAHİM, Allah'ın halifesinin kılıcı, müminlerin emiri, Allah onu güçlendirmiş ve bayrağına zafer vermiş (yükseltmiş)tir. Böylece düşünüp mütalaa ederek, Yüce Tanrı'nın kendisine bahsetmiş nimetin onun için süregeldiğini, hükümlerlik, şöhret, yücelme, savıştığı ve yendiği düşmanlar üzerindeki zafer, onları egemenliği altına alması gibi üstünlüklerin kendisine bahşedilmiş, ve Tanrı nimetlerinin devamlı arttığını anlamış olduğundan, böylece Tanrı'nın kulları için kalbi merhametle, şefkatle dolmuş, Tanrı düşmanlarına karşı ise katı «onlar ki, şehirlerde azgınlıklar yaparak, fesat çıkarırlar». Onları müminlerin sırtından söküp attı, bid'at ve boş hevesler peşinde olan sünnet (Peygamberin çizdiği yol) ve icmâ (müslüman bilginlerin üzerinde birleştikleri görüşler) düşmanlarını yenerek Tanrı inancını egemen kıldı ve bu inancı bölücülükten arındırdı. Bunların hepsi, Yüce Tanrı'nın bitmez, eksilmez ve her zaman mevcut nimetidir; bu nimete şükran farz (yerine getirilmesi zorunlu görev)dir. Allah'ın ise, bu nimeti kullarına bahşetmesi onun için bir mecburiyet değildir. Böylece, ahiretteki nimetleri ve bu dünyada sahip bulunduğu nimetleri düşündü, keskin ze-

(1) Bu vakıf senedi, bazı ifadeleriyle, yapıldığı çağın siyasî ve toplumsal durumuna da ışık tutabilir.

kâsı ve üstün iradesiyle, hastalar için bir hasta evi (hastahane) kurulmasını emir buyurdu.

Burada (hastahanedeki) kimsesiz, yardıma muhtaç, garip, ümitsiz hastalar, perişanlar, yoksullar ve acizler şifa bulacaklar ve Tanrı'nın kendisine ihsaniyle destek olacağına, onu, bu dünyada ve ahirette kötülüklerden arındırarak kendisini ve çocuklarını elemelerden ve şiddet hareketlerinden koruyacağını ümit etmektedir.

Böylece, (Tamğaç Buğrahan), meşru beyanatın koşulları içerisinde, kendi mülkiyetinde ve tasarrufunda olan ve Semerkant'ın mahallelerinden biri olan «şu» mahallenin «şu» arsasında, «şu» sokakta, aşağıda belirtilen dört sınırla sınırlanmış evini, hayatı boyunca ve ölümünden sonra, sadaka olarak vakıf haline getirdi: bir tarafı bu evin arazisi üzerinde bulunan «şu» adı alan ve vakıf malı hân'a dayanıyor, ve Ebû bekir el-Amîd? oğlu Muhammed Neseî'nin hân'ına; ikinci tarafı ile Ravdat sokağındaki mescide, Muhammed el-İzâkî oğlu İbrahim'in evlerine, ve Davûd mescidinin onarımı için vakfedilmiş evlere, Abdullâh Ama'nın kızının oğlu Adem'in evlerine, Ahmet oğlu Abdülhamid'inkilerine, Ali Tabarî oğlu Hasan'inkilerine, Abdülsabûr Tabarî'nin kızı Fatima'nunkilerine (evlerine), Muhammed hayyat (terzi)ın kızı Aysenin evlerine, Mansur R'es oğlu Muhammed'in evlerine, ve nihayet Hamza Neseî kızı Fatime'nin evlerine dayanır (onlarla sınırlıdır); üçüncü tarafı ile Kayyî? hân'ına dayanır ve dördüncü tarafı ile (söz konusu olan) evin kapısının bulunduğu sokağa dayanır. Böylece mülkünü, vakıf ve sadaka olarak yaşamı boyunca ve süresiz vasiyet olarak ölümünden sonra, müslüman hastaların dokunulmaz yararına bahşetmiştir, onların (hastaların) hastalıkları ve gereksinimleri devam ettikçe bu hastaneden çıkarılamıyacaklar, fakat hastalıklarından kurtulup, sağlıklarına kavuştuklarında, başka hastaların yerini azaltmak için hastaneyi terketmelidirler; ebediyete kadar böyle sürsün, öngörülmiyen her şey için, misafirler için, hazır bulunanlar için hiç kimse vakfın ne geleneklerini değiştirebilir, ne de şartlarında ve kurallarında bir değişiklik yapabilir, «Artık ölünün vasiyetini ıstikten sonra onu değiştirenin günahı ölüye değil, değiştirenin üzerindedir. Şüphesiz ki Allah vasiyet edenin vasiyetini ıstici, ve vasiyeti değiştirenin işini bilicidir» «âyet: II/181), Allah yer yüzüne ve onun üzerindekiyle sahip olduğu sürece bu böyle devam etsin, en iyi sahip O'dur.

Hastanenin bakımı, hastahanedeki kalanların gereksinmelerinin giderilmesi, bilim adamları (doktor) tarafından uygulanan ilaçlar, hastanede görevlendirilmiş kimselerin bakımı, doktorlar, kan alanlar, hizmetçiler, aşçılar, us. için, hastaların yiyecek ve içecek masrafları için, hastanede kaldıkları, nekahatları süresince gereken her şey için, (bağış yapan hükümdar), kendi mülkiyeti ve tasarrufunda olan Semerkant'ın Suğd² çarşısındaki aşağıda belirtilen mallarını vakaf haline getirdi :

Bu evin yanında bulunan ve Nim Bimâristân adı ile tanınan, bir ve ikinci tarafı ile aynı evle sınırlı olan, üçüncü tarafı ile Nüşteğîn? el-Ma'âile sınırlı dördüncü tarafı ile kapısının bulunduğu yola dayanan bir hân.

Yay (kişân) adı ile bilinen bir hân, bunun bir tarafı merhum hacip Adem oğlu Ali'nin dükkânına dayanıyor, sağda? Semerkant'ın şimdi kaybolmuş bir yolu ve Sû'-sû' el-Acemi'nin hanı, ikinci tarafı ile Abdullah Subaşı'ya komşu olan kadı Ali oğlu Hasan'ın medrese için vakıf olarak verilmiş evine dayanıyor; üçüncü bir yanı ile İbn el-Askar'ın kızının ribât (taş duvarı)ına, ve dördüncü tarafı ile Accâr'ın dükkânlarına, Abdullah oğlu Mutli' el-Acemi'nin dükkânlarına, Nasr oğlu Ahmed'in kızı Fatime'nin evlerine dayanır, kapısı çarşıya bakan dükkâni ile, halıcıların Bakır Kum? denilen yere bitişik inşaatler, biri bu malların bütünü içerisine giren Hamam kapısındaki dükkânlara komşu Mervan Gerdanlığı diye anılan (inşaat), ikinci tarafı ile kadınların kâzeh? kulübesine, üçüncü tarafı ile Nimsek sokağına bitişik Davûd sokağına ve dördüncü tarafı ile Muin Nizdek dükkânine, fırıncılara, ve Kasım oğlu Ömer Musidavi'nin Cûb-Hane (odun pazarı) sının yanında bulunan Baba-Cahar-Sûg'un bakımı için vakıf olarak verilmiş dükkâne dayanır, bunun diğer tarafı ise kadınların Cerm Abeh (sıcak su) adı verilen hamam, ikinci tarafı yine bu hamam üçüncü tarafı Davud Sokağı ve dördüncü tarafı kapısının bulunduğu Nimsek sokağıdır.

— Birinci hamamın kapısında bulunan iki dükkân, bunlar bir tarafı ile Su Başı vakfına ait dükkâne (ikinci tarafı ile sağda?) dayanır, üçüncü tarafı kanala (... ??) Bâzân ve bu hamama ve dördüncü tarafı ile (... ??).

(2) Suğd : Semerkant'ın eski yerleşim bölgesidir.

O (Tamgaç Buğrahan) mallarını bu belgede sınırları belirlenmiş ve tanımlanmış biçimde, sınırları, duvarları, iç tarafları, avluları, döşemeleri, sütunları, kapıları, kilitleri, koridorları, ağaçları ve kullanım için yerleştirilen ne varsa; merdivenler, zincirler, çiviler, araç-gereçler, yakacak ve küller, su ileticileri ile bu mallara ve haklarına dayalı, azı, çoğu, salt hibe ve kesin olarak tümüyle süresiz istisnasız, ne herhangi bir vaad ne esas şartlarına ilave edilecek bir şey olmaksızın ne satış, ne hibe ne vasiyyet ne hiçbir surette temellük hakkı bulunmaksızın vakıf olarak oluşturdu. Bir yıldan fazla hiçbir kira veya kabala kontratı yapılamaz ve gasb etme endişesi olanlarla da kontrat yapılamaz.

Tanrı'nın vereceği gelir, gasb ve kötüye kullanma bertaraf edilerek, öncelikle, bakım ve onarımlara harcanır; artan 100 hisseye bölünecek, (bunun 15 hissesi belirlenmiş kurallar doğrultusunda bakım için, 15 hastaneye yatırılan hastaların yiyeceği için, 8 çorbalarının eti için, 10 hastaları sürekli ve gecikmeksizin tedavi etmekle görevli doktor için yıllık, 2 gerekli kan almakla görevli olan kişiye yıllık olarak, 5 kış ve yaz, sabah, akşam ihtiyaca göre yakacak ve mutfağın odunu için, 3 sabah akşam hastaların yemeğini pişiren aşçı için, 3 hisse vakit namazları ve dini görev ile meşgul olan imam ve müezzın için, 3 hisse hastanede ölenlerin defin işlemi için, 5 hisse hastanenin temizlik bakımı, mescidin temizliği ve arada olan toplantıların düzeni ve usule uygun biçimde ihmal etmeksizin kandilleri yakacak bir hizmetli için, 3 tuz, soğan ... gibi güzel koku verecek baharat için. 2 hisse, sazlıklar, sergiler, postlar, lamba için, nihayet 5 hisse, kaimin arzusuna göre, Semerkant'ın Büyük Camii'nin bakımı için her yıl başında, işbu vakfın harcamaları belli olunca gecikmeksizin (yerine getirilir), ve 8 hisse, kâhyanın yıllık (ücreti) için, (adı geçen cami için) uygun olan bir defa bulunup saptandıktan ve yıllık olarak belirlendikten sonra, bütün girdiler, çıktılar kaimin elinde olacaktır, çünkü, yetki sahibi olan mütevellî kaimdir, yıllık hesaptan hiçbir şeyi ihmal etmemelidir, eğer iyi bir kâhya olduğu kanaatine varılırsa (görevde) bırakılsın, aksi takdirde değiştirilsin. İşte 100 hisse³ bunlardır, hiçbir şey tahrip ve ihmal edilmeksizin yukarıda belirtildiği gibi harcanmalıdır.

(3) Verilen payların toplamı 100 sayısını bulmuyor, herhangi bir yerde hata olmalıdır.

Tüm bunlara rağmen, fazlalık olursa (bu gelirden geriye herhangi bir şey kalırsa demek istiyor), bir defadan 1000 dirhem alınsın, onunla fazla kullanılan ilaçlar ve merhemler alınsın ve ilerisi için de muhafaza edilsin; yine artakalan (para) olursa, belirtilen kurallar içerisinde malların değerinin artışına kullanılsın.

Eğer hastahane yıkılır, veya artık hasta almazsa ve yeniden kullanılır hale getirme şansı yoksa, **vakıf** fakir müslümanların yararına kullanılsın, taki Dünya ve üzerinde yaşayanlar Tanrı'ya dönüşüncüye kadar, O, kendisine dönülenlerin en mükemmelidir.

Ve (bağışı yapan) bunların tümünü mülkiyetinden ve tasarrufundan çıkararak, sahip olduğu sıfatı gereği, (vakfın) kayyumu olarak kendisinin atadığı Abdülmelik oğlu Muhammed es-Seffar'ın eline, bütün sorumlulukları ve belirli görevleri yerine getirmek üzere tevdi etti. Adı geçen (kayyum) bunların tümünü, yüksek sesle kabul etti ve sorumluluğu alarak, bağış yapanın tüm kayıtlarla ilgili yetkilerini devraldı. Bunların hepsi meşru koşullar içerisinde, doğru sözlerle, hukuki kısıtlaması bulunan hiç kimse olmaksızın, müslüman bir kadının adaleti ve kadılık görevini uyguladıktan sonra tam ve mükemmel meşruiyetiyle (vakıf) senedini onayladı. Kimki bunu değiştirir veya tahrif ederse, kıyamet gününde asiler arasına dahil olur.

Bütün bunlar Yüce Tanrı, ve güvenilir kişiler, yargıçlar, asalet sahibi kimseler ve hazır bulunan hikmet sahibi kimselerin huzurunda, bu belgeyi bağışlayan (hükümdar)a okuyup, (hükümdarın) kendi dili ile⁴ ona açıkladıktan sonra, hepsini onayladı. Receb ayı, yıl 458 11 (1065).

Belgenin arka sayfasında : Koruyucumuz Allah bize yeterlidir. O, ne güzel koruyucudur. Bağışlayıcı ve Esirgeyici Tanrı'nın adı ile, Semerkant yöresinde emniyet ve adalet amiri Kadı İsmail oğlu Ahmet oğlu Ebû Mansûr, güvenilir melik Hakan, gâzi hükümdar, adaletli, devletin ve milletin direği, ümmetin azizi, Doğunun ve Çin'in meliki Tamğaç Buğrahâkan Yusuf oğlu Ebû Ishak İBRAHİM, Tanrı halifesinin kılıcı, müminlerin emiri, Tanrı onun hükümlerini güçlendirsin, onun adına : adalet ve şeşi kurallar doğrultusunda müşahade ettim ki vakfı oluşturmak için bu belgede

(4) Türk olan hükümdarın Arapça bilmediği anlaşılmaktadır.

açıklananların tümünün başından sonuna kadar belirtilmiş koşulları ile geçerliliği vardır. İmzalamam ve geçerliliğini onaylamam istendi, bu işi, Kur'anı mütalaa edip Tanrı'nın yardımını diledikten sonra yaptım; bu teminatı, şahitlerin onayı ile sayfanın arka tarafına, Receb ayının ortasında (anbesi) 458 tarihinde yazdırdım. «Bu belge üzerinde benim emrimle yazılıp mühürlendi. Bunun geçerliliğini tasdik edip, yazılanların uygulanmasına emir verdim. Bu benim huzurunda şahitler tarafından onaylandı. İmza ve tevki kendi elimle yazıldı».